

dyre- og plantesamfunn vil en normal biologisk balanse bli opprettholdt. Selvsagt kan ikke utviklingen overlates helt til seg selv. Noen må passe på, og en av konklusjonene fra Trondheimsfjordundersøkelsene er at det settes i gang et overvåkingsprogram slik at en i god tid kan oppdage faresignaler og sette inn nødvendige tiltak. Med et samarbeid mellom kommuner, forskere og ikke minst et observant publikum, vil vi ha de beste sjanser for å bevare den «makalause» fjorden vår.

Fra sælehus til turisthytte

TORALF LYNG

I Norge er det turistforeningene som har tatt arven opp fra sagatiden og ført videre muligheten for ferdsel i fjell og på fjelloverganger.

Fra gammel tid var gjestfriheten kjent i Norge: «Eld han tarv som inn er komen og um kne kulsar. Til mat og klede den mann hev trong som hev i fjell fari, -» Det var ikke bare god folkeskikk, men en forutsetning for ferdselen i landet at gjestfrihet ble utøvet. Opprinnelig var det heller ikke snakk om å betale for mat, drikke og seng. Helt inn i det 16. århundrede har vi Absalon Pederssøn Beyers uttalelse om «at en from, gudfryktig og tugtig person kan dra fra Båhus til Vardøhus uten å bruke en eneste daler, for nordmenn er glade for at det skjer dem den ære at gjester vil ete og drikke med dem».

Efterhvert øket imidlertid ferdselen. En kunne ikke vente at bønderne fortsatt kunne yte gratis kost og losji til alle som for omkring i landet.

Så fra det 11. århundrede forordnet statsmakten oppført herberger - sælehus - langs veier og fjelloverganger. Mentz Schulerud trekker i sin bok «Kongeferd og fantesti» sammenligningen mellom datidens sælehus og turistforeningenes selvbetjeningshytter. I sælehusene kunne folk ta sig inn, overnatte og koke sin mat, ved skulde det alltid være nok av. I dag er det ikke bare ved i hyttene, men senger, sengkler, mat og drikke. (Dog ikke øl - munn godt - som det tidligere var påbudt å holde.)

Etter et par-tre århundreder øket ferdselen i den grad at det blev ansatt vertskap ved sælehusene, de såkalte såluhuskarer. Derfra var ikke veien lang til det som senere blev statens fjellstuer, fortrinnsvis lagt på beferdete fjelloverganger. Den eldste av disse mener man var Hjerkin Fjellstue på Dovrefjell.

Etterhvert som veiene ble utbedret og tilslutt bilen gjorde sitt inn- tog gikk de fleste fjellstuer over i privat eie. Men fremdeles har enkelte av dem plikt til fjellstuehold, d.v.s. å motta farende folk hele året. Eksempler på dette er Sandvika, Grotli og Haukeliseret i Syd-Norge. I Finnmark er det fremdeles en rekke fjell- og ødestuer som drives av staten.

Men ellers er det turistforeningene som har overtatt fjellstueholder i moderne forstand. Utenfor veiene, langs stier og reksler har disse bygget sine hytter, betjente, selvbetjente og ubetjente til bruk for den moderne farende fant, fotturisten. Ikke bare har de bygget hyttene og trukket merkete ruter mellom disse, satt opp broer og klopper og skilt. Men også trukket hoteller, pensjonater og andre overnattingssteder i periferien av fjellområdene, ved veiene inn i det samme rutene og derved gjort sitt til også å skaffe disse steder økende trafikk og omsetning.

Så viktig som turistnæringen er blitt for bygdene og landet, skulle man tro at grasrota innenfor denne, de sosialt innstilte turistforeninger hadde statsmaktenes bevåkenhet og hjelp i sitt arbeide.

Vi vet at tidligere tiders sålufuskere og senere fjellstuevertene hadde sine privilegier, som ikke å behøve å møte i leidang, ikke betale skatt eller tiende o.lign.

Sammenligner vi dette med turistforeningene i dag, så er disse også i navnet skattefrie institusjoner. En tid hadde de til og med en viss form for statsstøtte ydet til investeringsprosjekter. Men under depresjonstiden i 20-årene falt denne støtten bort og er ikke senere tatt opp igjen.

Etterhvert som den vesentlige beskatning er lagt som avgifter på arbeide, tjenester og salg er turistforeningenes skattefrihet blitt fullstendig illusorisk. Takket være disse avgifter og en rekke regulerende lover er arbeidet i fjellet med de moderne sælehus blitt stadig dyrere såvel ved bygg som drift. Selv om det i dag finnes visse muligheter for tilskudd til bygging av turisthytter, merking av ruter etc., står ikke dette i noget rimelig forhold til de store utgifter foreningene må utrede iflg. avgiftslovene og de mange offentlige pålegg.

Kan hende mener man at ferdselen i fjellet ikke lenger er så viktig etter at vi har fått bilveier over de fleste økonomisk viktige fjellovergang og andre kommunikasjonsmidler som tog og fly.

Men jeg vil påstå at fotturtrafikken i fjellet i dag er vel så viktig som i tidligere tider. Det er snart den eneste form for friluftsliv den almindelige mann kan delta i - og som i motsetning til den pengeslukende toppidretten - er idrett for hele folket.

Helt opp til vår tid fant man det naturlig og riktig at staten bygget og drev fjellstuene og gav vertene rimelige betingelser for deres innsats.

I dag er det turistforeningene som har overtatt tilretteleggingen av den vesentlige del av denne ferdsel, og som ikke bare er fratatt de tidligere privilegier, men også pålagt stadig tyngre byrder.

Det har alltid bestått et hyggelig og intimt samarbeide turistforeningene imellom. Stort sett har de også greid seg selv økonomisk så lenge det ennå var noget igjen av det gamle syn på ferdselen i fjellet.

Men etterhvert som arbeidsoppgavene og omkostningene bare har steget, takket være inflasjon og myndighetenes mange pålegg og forordninger, har turistforeningene forstått at også de i sterkere grad må stå sammen og danne sin egen organisasjon og pressgruppe. Dette for å kunne få levelige vilkår og opprettholde og utvikle sitt arbeide i fjellet som kommer hele landets befolkning til gode, i pakt med gamle, norske tradisjoner.

Det ble derfor i 1978 besluttet å stifte «Norske Turistforeningers Forbund». Den formelle stiftelse vil finne sted i år (1979). Og så kan man spørre hvorfor man ved dette legger opp til ett nytt og fordyrende administrasjonsledd? Svaret er enkelt - skal foreningene kunne bestå og utføre sitt arbeide også i fremtiden må de rette seg etter statens byråkratiske innstilling som sier at administrasjon er viktigere enn effektiv innsats.

La oss håpe at ikke byråkratiet makter å drepe den enkeltes glede ved selv å gjøre sin innsats til det felles beste, og la enkeltmennesket - individualisten - alltid stå i fokus i arbeide for friluftslivet.

La den nye organisasjon bli så sammensveiset og slagkraftig at den kan være istand til å følge opp intensjonene fra tidligere tider, ta arven opp og prestere den samme ånd og kultur i fjellet som sælehusene og gjestfriheten i sin tid bygget opp.